

Справжнім чарівником пензля можна назвати видатного російського художника Миколу Реріха, 110-річчя з дня народження якого ми наближаємося осінь. Твори його, — а їх понад сім тисяч! — є гордістю численних музеїв, художніх галерей нашої країни, за рубежем. Це справжні гімни добру і справедливості, мудрості й красі, самовдосконаленню людському. Картини митця оспівують трударів і захисників рідної землі, віщують неминучість перемоги світла над темрявою, закликають до подвигів в ім'я високої мети.

Різноманітною і плодотворною була діяльність Миколи Костянтиновича Реріха. Художник і письменник, мислитель і вчений, невтомний мандрівник, дослідник культури і мистецтва Сходу, активний громадський діяч, полум'яний борець за мир... Це йому належить ідея Пакту миру — дійового захисту духовних і культурних надбань народів, по-варварськи знищуваних під час воєн. Це Пакт Реріха ліг в основу Міжнародної конвенції 1954 року про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту.

Багато літ працював М. К. Реріх у різних країнах світу, вивчав інтенсивно науково і художню роботу. А останні два десятиріччя свого життя прожив в Індії, де створив Гімалайський інститут наукових досліджень, намалював безліч картин. Близько сотні прекрасних витворів митця зібрано в московській меморіальній квартирі-музеї його старшого сина — визначного радянського вченого-сходознавця Ю. М. Реріха, якою на громадських засадах завідує названа дочка Миколи Костянтиновича Іраїда Михайлівна Богданова-Реріх. Нижче друкуємо бесіду з І. Богдановою-Реріх, у якій побувала наш кореспондент О. Ауновська.

— Іраїдо Михайлівно, Микола Костянтинович і Олена Іванівна Реріхи взяли вас разом із вашою старшою сестрою у свою знамениту подорож по Центральній Азії, замінили вам обом батьків. А як з'єднались ваші життєві шляхи?

— Ми зустрілися в Монголії 1926 року. В місто Улан-Батор, де ми жили, залишившись сиротами, приїхала їхня експедиція. І Микола Костянтинович, і Олена Іванівна, і

старший син їх Юрій Миколайович були незвичайними людьми, в них відчувалася велика душевна сила. Олена Іванівна хотіла взяти в подорож супутницю, бо ж, крім неї, жінок в експедиції не було. Їй порадили взяти мою сестру Людмилу. Олена Іванівна запитала мене: «А ти поїхала

ли в Індії, а чи сумували за Батьківщиною?»

— Аякже! Завжди згадували Вітчизну, щодня слухали по радіо Москву. З радістю приймали росіяни, які приїздили до Індії. Усім серцем з Вітчизною були. І трудилися всі в ім'я Вітчизни. Як Микола Костянтинович казав: все

УСІМ СЕРЦЕМ З ВІТЧИЗНОЮ

б з нами?» Я сказала, що так. «Не боїшся?» — «Ні, — кажу, — не боюсь».

— Ви тоді зовсім дівчинкою були...

— Тринадцятий рік ішов. Відправилися ми навесні 1927 року. Труднощі було дуже багато. Нападали на нас кочівники, так що зброя в усіх нас була, виставляли на ніч пости. Подорожували спершу по Монголії, потім по Тибету. Все занесено снігом, важкі гірські перевали, урвища, прірви, доводилось часто пускати вперед мулів, щоб вони намітили шлях.

— Це ж тоді за наказом англійців місцеві власті затримали експедицію надовго серед снігів?

— Так, британським агентам відомі були прорадянські настрої Реріха, його захоплення генієм Леніна, вони чинили всілякі перешкоди експедиції. Восени 1927 року нас затримали в Тибеті на кілька місяців. Довелось зимувати в глибоких снігах у тонких літніх наметах. Холодно було, голодували. Гинули люди, майже всі верблуди загинули. Але ніхто з експедиції ніколи не скаржився. Тільки навесні 1928 року змогли продовжити подорож. Більше року, таким чином, мандрували Тибетським загір'ям, а потім прибули до Індії, де оселилися в долині Кулу серед гімалайських верховин.

Багато працювали. Микола Костянтинович малював, Олена Іванівна писала книги, перекладала. Юрій Миколайович вивчав різні говори. Велика робота велася в створеному ними інституті наукових досліджень «Урусаті».

— Ви всі стільки літ прожи-

ли в Індії, а чи сумували за Батьківщиною? Якби не війна — повернувся б раніше. Під час війни дуже переживали. Юрій Миколайович червоними прапорами позначав на карті, де б'ються з ворогом радянські війська. Багато виставок картин робили, кошти від них надсилали для Червоної Армії, для Радянського Червоного Хреста. І твердо були переконані, що Радянський Союз переможе. Молодший син, теж художник, Святослав Миколайович часто виступав по радіо, розповідав правду про наш народ, їздив з виставками картин — Миколи Костянтиновича і своїх.

Це була така радість, коли закінчилася війна! Стали збиратися, щоб їхати на Батьківщину, вже все спакували, чекали візи, та якраз у 1947 році Микола Костянтинович помер. А потім Олена Іванівна хворіла. Вже після її смерті, в 1957 році, Юрій Миколайович з Людмилою і зі мною приїхав до Радянського Союзу.

— Що ж ви відчували, повернувшись на Батьківщину після тридцятирічної відсутності?

— Все було дуже дорогим. Індію ми, звичайно, теж любили, звикли, але Вітчизна найдорожча.

— Це, мабуть, щастя ваше, що ви йшли в житті поруч із такими чудовими людьми...

— Безумовно, ні з чим незрівнянне щастя. Вони ставилися до нас ласкаво, вважали, що одна сім'я. Чудові люди, талановиті, великі трудівники, міцні духом, з міцною волею. А які прекрасні стосунки були у Миколи Костянтиновича і Олені Іванівни, яка єдність поглядів! Він завжди радився з дружиною, розповідав про

задуми, вважав своєю натхненницею.

— У далекій Індії Микола Костянтинович малював багато картин на російські теми.

— І це знову ж такі свідчить про його любов до Вітчизни. В Індії великий знавець стародавньої історії нашої країни написав «Сергія-будівничого», «Святогора», «Настасію Микуличну», в якій уособив міль Радянської держави. З-під його пензля вийшли там картини «Олександр Невський», «Богатирі прокидаються», «Партизани». Серед гімалайських верховин відтворив він образ Ярослава Мудрого, намалював «Землю слов'янську», «Василісу Прекрасну».

Нерідко Микола Костянтинович розповідав, як він подорожував раніше по Росії, по Україні, дуже приязно говорив про український народ. Бував він у Києві, в Криму, зроби чудові ескізи мозаїк для Почаївської лаври на Тернопільщині і для церкви в садибі вченого-археолога В. Голубева в селі Пархомівка на Київщині.

Торік я відвідала Пархомівку, милувалася прекрасною мозаїкою, була дуже зворушена тим, що в селі так шанують ім'я Реріха, прагнуть зберегти створену ним красу.

З великою любов'ю писав Микола Костянтинович про Україну, про Шевченка, Кропивницького, Сакаганського, Заньковецьку, про Куїнджі. Незадовго до смерті один нарис із «Аркушів щоденника» він присвятив Україні і закінчив його словами: «Україні — любов і привіт. Від Гімалаїв сердечний привіт Всесоюзним народам».

— Іраїдо Михайлівно, у вас зібрано стільки картин Миколи Костянтиновича, мабуть, часто приходять люди милуватися цією красою?

— Так, вони в захваті від картин, від усього зібраного в меморіальній квартирі. І радісно бачити, яке велике враження справляє на людей це незвичайне мистецтво, як хочуть вони більше дізнатися про життя і творчість Миколи Костянтиновича Реріха.

